

ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕТАЛУРГІЙНІЙ ТЕРМІНОЛЕКСИЦІ ТА ЇЇ ВИДИ

© Неонела Ктитарова, 2000

Дніпродзержинський технічний університет

Вторинна лексична номінація – це використання наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції найменування. При такому словотворенні до складу словотворчого типу входять два елементи: словотворча основа (слово з його первинним значенням) і семантичний елемент (заново набуте лексичне значення). Як правило розрізняють два основних види вторинної номінації: метафору і метонімію.

Вторинна номінація традиційно застосовується у багатьох галузевих термінологіях наукового й науково-технічного профілю і є постійним джерелом поповнення термінологічної лексики.

Видатний вчений Д.С.Лотте, визначаючи способи утворення термінів, надавав перевагу зміні значення слова, сутність якого полягає в переосмислюванні старих слів, у конкретизації їх лексичних значень. Той факт, що завдяки цьому дещо поповнюється термінологічна лексика, В.П.Даниленко пояснює, що раніше не так чітко була визначена межа між словами загальнолітературної мови і термінами, ніж сьогодні. Утворення термінологічних найменувань шляхом вторинної номінації, особливо шляхом метафоричного переносу значень, на ранніх етапах формування терміносистем, мабуть, залежало від рівня суспільного і колективного мислення.

Підставою для метафоричного переносу у певній термінології може бути: подібність зовнішнього вигляду об'єкта номінації, функціональна подібність та зовнішня схожість.

Розглянемо це на прикладах досліджуваної терміносистеми:

- 1) подібність зовнішнього вигляду об'єкта номінації: *кромка, шов, рамка, сітка, човник* тощо. Порівняймо: *рамка* – “технічний пристрій у вигляді скріплених під кутом один до одного брусів, балок” і “чотирикутне або іншої форми скріплення з планок, брусків, куди вставляється скло, картина і т.д.”. Підстава для переносу – зовнішня схожість;
- 2) функціональна подібність (*голівка, коліно, ключ, катушка, ручка* тощо). Порівняймо: *коліно* – “окремий відрізок, ланка у складі чогось, що з'єднує такі відрізки” і “суглоб, що з'єднує стегно з гомілкою”. Підстава для переносу – функція дії.
- 3) функціональна та зовнішня схожість (*жила, шов* тощо). Порівняймо: *жила* – “провід кабелю” і “судина, по якій тече кров людини чи тварини”. Підстава для переносу – переносити що-небудь (функціональна) і вигляд трубки (зовнішня).

Крім метафоричного, як ми вже зазначали, термінології властивий і метонімічний перенос, коли назви одного предмета переносяться на інший, який перебуває з ним у відношенні асоціації за суміжністю.

Д.Лотте вважає, що перенос за суміжністю може мати декілька видів: властивість або процес – кількісний показник, предмет – одиниця виміру, властивість – предмет, процес – властивість, матеріал – виріб, напівфабрикат, ціле – частина тощо.

Певна кількість термінів у досліджуваній термінології утворюється на основі метонімічного переносу “процес-предмет”: *притиск, прокладка, вихід, вхід, витік, насадка* тощо. Наприклад: *насадка* – “дія за значенням насадити” і *насадка* – “здіймна деталь основного валу” тощо.

Перенос “процес – результат”, властивий утворенню термінів *обмотка, згин, розрив, вимір* тощо. Наприклад: *вимір* – “визначення будь-якої величини чогось” і *вимір* – “величина, що вимірюють”.

Відомо, що терміни, утворені за допомогою метафоричного переносу, часто мають емоційно-експресивне забарвлення, яке не бажане при упорядкуванні будь-якої терміносистеми.

Можливо питання про метафоричність терміна і раніше виникали у металургійній галузі. А це значить, що спеціалісти у процесі свого спілкування звертали увагу на такі “незвичайні” терміни, відчуваючи їх метафоричність лише на етапі засвоєння таких термінів понятійно-термінологічною системою, а не пізніше. Тому не можна не погодитися з тими авторами, хто говорить про відсутність експресивності та образності у термінології.

Метафоричність або метонімічність, як засоби утворення, зумовлюють “образність” термінів. Однак образність не сприймається сама по собі через досить тривале вживання слова у контексті певної термінології. Експресивність характерна для термінів лише на початкових етапах існування в тій чи іншій терміносистемі. З часом, коли термін стає широковживаним, його метафорична або метонімічна яскравість втрачається, образність пригасає, оскільки на перший план висувається логічна схема або взаємозв’язок певних наукових побудов.

Таким чином, вторинна номінація у досліджуваній термінології може відбуватися не лише на основі загальноновживаних слів, а й на основі зміни значень існуючих термінів інших терміносистем. Адже їх важливою ознакою є взаємопроникність.

1. Вербицька О.А. Термін і метафоризація. *Культура слова*. – 1986. – Вип. 30. – С.52-56. 2. Даниленко В.П. О терминологическом словообразовании. // *Вопросы языкознания*. – 1973. – №4. – С.76-85. 3. Кандаки Т.Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий. // *Проблемы языка науки и техники. Логические, лингвистические и историко-научные аспекты терминологии*. – М.: Наука, 1970. – С.3-39. 4. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 158с. 5. Пряхорова В.Н. Об эмоциональности термина. // *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*. – М.: Изд-во МГУ, 1973. – 74с.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ АВІАЦІЙНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ “РУХ ЛІТАЛЬНОГО АПАРАТА”

© Маргарита Бондарчук, 2000

Київський міжнародний університет цивільної авіації

Стрімкий розвиток сучасної авіації в умовах науково-технічного прогресу зумовлює швидке формування галузевої науково-технічної термінології. Звертання лінгвістів до аналізу авіаційної лексики забезпечує створення єдиної галузевої термінологічної системи, яка б базувалася на терміносистемах відповідних царин знань, стандартизацію на міжнародному рівні, укладання словників тлумачення термінів, їх перекладу, будування комп’ютерної бази даних тощо

На наш погляд, важливим і доцільним є дослідження структури одного з основних фрагментів авіаційної терміносистеми – макрополя “рух літального апарата”. У зв’язку з цим необхідно виявити методом компонентного аналізу структурно-семантичну своєрідність парадигматичних і дериваційних зв’язків авіаційних термінів, які входять до цього макрополя. Предметом дослідження є авіаційні терміни (слова і